

МІСЦЕ САНКЦІЙ У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ НОРМИ

СОПРОНЮК Олександр Андрійович - здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка

В статті досліджується місце санкцій в структурі уголовно-процесуальної норми. Автор отмечает, что в случае нарушения определенных процессуальных правил, невыполнении процессуальных обязанностей как должностными, так и определенными лицами закономерно возникает вопрос о применении к субъекту санкции соответствующей нормы уголовно-процесуального закона, а иногда и других отраслевых санкций. Кроме того, дифференциация норм уголовно-процесуального права существенно влияет на их все три структурно-логические элементы (гипотезу, диспозицию и санкцию) и определяет в данной ситуации их место в структуре уголовно-процесуальной нормы.

В процессе анализа различных научных подходов, которые существуют в украинской уголовной процессуальной науке по поводу места санкций в структуре уголовно-процесуальной нормы, автор делает вывод, что санкции наделены определенными особенностями.

Ключевые слова: юридическая ответственность, санкции, уголовно-процесуальная норма, структура уголовно-процесуальной нормы, уголовный процесс.

Постановка проблеми

Кардинально відмінні наукові підходи та різноманітні точки зору науковців на структурну будову норми кримінально-процесуального права, на жаль, не призводять до єдності у визначенні ні кількісного складу елементів норми, ні щодо їхнього розташування у кримінально-процесуальному законодавстві. Хоча, вивчаючи окреслену тема-

тику, немає підстав скаржитись на недостатність до неї уваги як з боку процесуалістів, так і теоретиків права у сфері юридичної науки. Водночас полярність думок з цього приводу свідчить про недостатність, насамперед, науково-аналітичної розробки цієї проблеми, а отже, й підтверджує актуальність дослідження складових елементів кримінально-процесуальної норми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика дослідження правових санкцій є досить актуальною, традиційно перебуваючи в числі найбільш дискусійних проблем не тільки у теорії держави і права, але й у галузях права. Це стосується, в тому числі, і дослідження місця санкцій у кримінальному процесі.

На жаль, дане питання не стало предметом подальшого комплексного дослідження в українській кримінально-процесуальній науці. Наукові дослідження в цій сфері в сучасній українській процесуальній літературі досить поодинокі, в Україні дослідженням вказаної проблеми займалися – О.В. Андрушко, В.М. Бібіло, Р.М. Білокінь, Г.М. Ветрова, Н.О. Громов, З.Ф. Коврига, О.Е. Лейст, А.І. Столмаков.

Метою даної статті є дослідження місця санкцій у структурі кримінально-процесуальної норми.

Виклад основних положень

Розмаїття думок у розумінні санкцій норм кримінально-процесуального права в якійсь

мірі можна пояснити тим, що в юридичній літературі і в законодавстві склалося так, що терміном «санкція» оперують при визначенні неоднозначних явищ, його використовують при визначенні елемента правової норми, заходів державного примусу, попередження, захисту, ретроспективної відповідальності, дозволу державного органу на реалізацію наданого права [4, с. 6]. Однак, при дослідженні місця санкцій у структурі кримінально-процесуальної норми, варто, на наш погляд, звернути увагу, безпосередньо на саму структуру процесуальної норми. Як зазначає О. В. Андрушко, системно-структурний підхід вимагає, зокрема, висвітлення питання про структуру норми права та місця санкції у цій структурі [2, с. 163].

У той же час, більшість учених підтримує ідею про класичну тричленну структуру правової норми (гіпотеза, диспозиція, санкція), елементи якої «можна умовно відобразити за такою схемою: «якщо – тоді – у протилежному разі» чи «якщо – тоді – а інакше». В елементах норми права виявляється глибинна, онтологічна структура взаємодії: причина – дія – наслідок [24, с. 289]. Деякі вчені вирізняють два елементи структури правової норми (чи так званого нормативно-правового припису): диспозицію і санкцію у структурі правоохоронних (заборонних) норм чи гіпотезу й диспозицію у структурі зобов'язальних норм чи позитивного правового регулювання [19, с. 156-157]; деякі – чотири, окрім класичних, називають ще й суб'єктів правовідносин [20, с. 184]. Думка про чотиричленну структуру норми права не повинна виключатися, вона потребує додаткового вивчення. Однак постановка питання про двочленну структуру правової норми породжує дискусію. Тут доречним є питання: чи охороняються законом правовідносини, якщо в основі їх правового регулювання лежить тільки гіпотеза й диспозиція. Можна зробити висновок, що не охороняється, і така норма буде декларативною, а то й мертвою та не застосовуватися, бо без захищеності санкцією обов'язок перестає бути правовим [17, с. 20-28]. Для прикладу, у ч. 5 ст. 40 КПК України міститься обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових осіб, інших фізичних осіб

виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Проте відповідальності за невиконання цього обов'язку у кримінальному, адміністративному чи кримінальному процесуальному законодавстві України не передбачено. Така вада мала місце й за КПК України 1960 року. Для усунення цієї прогалини вченими запропоновано встановити кримінальну або кримінальну процесуальну відповідальність [5, с. 94; 23, с. 8-10].

У такому випадку, на наш погляд, варто проаналізувати різноманітні позиції з приводу розуміння сутності санкції, її зв'язку з іншими елементами норми права у доктрині кримінального процесу. Зокрема, М. С. Строгович слушно зазначає, що кримінально-процесуальні норми – це різновид правових норм, які володіють загальними властивостями, притаманними усім правовим нормам, і в той же час вони наділені особливими властивостями [26, с. 44, 46-47]. Саме кримінально-процесуальні норми – це початкова, визначальна ланка в механізмі кримінального процесуального регулювання. Якщо для багатьох учасників кримінального провадження виконання цих норм є правом, то для органів досудового розслідування, прокуратури та суду, діяльність яких здійснюється у формі застосування кримінальних процесуальних норм, це – державний обов'язок [11, с. 46].

Відповідно до такого підходу у вітчизняній доктрині кримінального процесу, яка ґрунтується на положеннях сучасної загальної теорії права, визнано, що за своїм внутрішнім змістом, сутністю норми кримінально-процесуального права – це встановлені державою загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів кримінального процесу, виконання яких забезпечується заходами державного примусу шляхом притягнення до юридичної відповідальності у разі їх порушення [10, с. 16; 13, с. 56-57].

Погоджуючись із вище наведеними думками науковців, проте варто звернути увагу на наукові позиції М.М. Михеєнка, В.Т.Нора та В.П.Шибіка, які зазначають, що кримінально-процесуальні норми розраховані у першу чергу на добровільне виконання. А в свою чергу, таке виконання забезпечується також силою державного примусу шляхом

притягнення до юридичної відповідальності [18, с. 25].

Досліджуючи сутність норми кримінально-процесуального права, ряд науковців у доктрині кримінального процесу більшою мірою звертає увагу на її зовнішній прояв, зокрема, форму та структуру. На їх погляд, норма кримінально-процесуального права – це записане в законі обов'язкове правило, що містить вказівку на підставу і умови його застосування, суб'єктів регульованих відносин, їх права і обов'язки, санкції за невиконання обов'язків або за порушення заборони [28, с. 42; 30, с. 20].

У даному випадку науковці повністю орієнтуються у цьому визначенні на загально-правовий теоретичний підхід до структури норми права, яка охоплює три елементи – диспозицію (підставу і умови застосування), гіпотезу (права і обов'язки, тобто правило поведінки) і санкцію (негативні наслідки порушення правила поведінки зобов'язаного суб'єкта).

Проте, вказана наукова проблема все ж не позбавлена дискусійності, оскільки як у загальній теорії права, так і в доктрині кримінального процесу висловлювалися думки про необов'язковість триелементної структури норми кримінально-процесуального права, необґрунтованість висновків про наявність санкцій у нормах КПК.

Із розвитком юридичної науки з'явилися думки науковців як з приводу скорочення структурних елементів правової норми, так і з приводу їх розширення. Так, Ф. Н. Фаткулін як додатковий елемент норми права називає її соціальну мету [31, с. 229-234]. Безперечно, будь-яка норма приймається з певною метою, але щодо доцільності включення останньої до структури норми виникає сумнів. Хоча мета кожної норми не формулюється в тексті закону, але для всіх норм процесуальної галузі є загальна мета, яка і формулюється в законі як завдання цієї галузі (ст. 2 КПК України). Це правило можна віднести й до всіх правових норм.

У деяких наукових працях теоретиків права було викладено критику триелементної структури норми права з тих міркувань, що у більшості нормативно-правових актах важко, а іноді і зовсім неможливо віднайти

статтю, яка включала б усі три елементи. З цієї причини Б. І. Пугинський пропонує відмовитися від тверджень про триелементну будову норми, оскільки в праві взагалі не вдалося відшукати норми, побудовані за моделлю «якщо – то – інакше» [22, с. 22-27]. Однак, з даною позицією важко погодитися, адже цілком очевидно, що автор хибно ототожнює такі правові категорії, як «стаття нормативно-правового акту» та «норма права».

До того ж окремі науковці наполягають, що статті закону зазвичай не збігаються і не можуть збігатися з логічною структурою [21, с. 162]. Саме така розбіжність зумовила появу дволанкової концепції, згідно з якою правові норми містять гіпотезу й диспозицію, гіпотезу й санкцію, диспозицію й санкцію. М.П. Томашевський стверджує, що немає таких норм права, які складаються з трьох елементів, у чому наочно переконує правильний аналіз за елементами будь-якої норми, до якої б галузі права вона не належала [27, с. 64].

Такої думки дотримується й А. М. Черданцев, який вважає, що кожній нормі права, для того щоб бути забезпеченою примусовою силою держави, зовсім не обов'язково мати своїм структурним елементом санкцію: в першій частині норми встановлюються факти й обставини, за наявності яких норма діє, а в другій – юридичні наслідки, що настають за наявності обставин, визначених гіпотезою [32, с. 42]. Тобто санкція, згідно з цією позицією, або відсутня, або застосовується з іншої норми. Так, застосовуючи формулу «якщо – то – інакше» у нормах КПК України, ми отримуємо наступне: якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, то за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження призначається експертиза, яка проводиться експертною установою, експертом або експертами (ст. 242 КПК України); якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта, то огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря (ст. 238 КПК України).

Інші науковці пропонували відмовитися від певного, не обов'язкового, на їх думку, елемента норми права. С. С. Алексєєв при-

йшов до висновку, що первинною часткою правової матерії, що знаходить пряме вираження в тексті нормативного акту, є норма-припис, структура якої складається з двох елементів: гіпотези і диспозиції або диспозиції і санкції [1, с. 83, 91]. Р.В. Шагієв вважає, що обов'язковим родовим елементом правової норми є тільки диспозиція і санкція [33, с. 23]. На нашу думку, автори відступають від сутності норми права, логіки її побудови, оскільки відсутність гіпотези викликає питання про сферу дії правила поведінки (диспозиції), відсутність санкції фактично робить диспозицію необов'язковою, оскільки вона не забезпечена державно-владним впливом на правопорушника.

В той же час, С. С. Алексєєв зазначає, що до структури правових норм необхідно використовувати обидві розглянуті концепції [1, с. 44]. А оскільки, процесуальна норма – це різновид правової норми, то цей підхід, на перший погляд, можна було б застосувати і до неї [7].

Крім того, позиція С. С. Алексєєва щодо «одночасного» існування двох підходів викликає заперечення деяких авторів, які вважають, що не слід одним терміном «норма» позначати різні поняття [14, с. 59-60].

У юридичній науці була висловлена думка про те, що санкція притаманна тільки певним типам правових норм. Зокрема, О.Е. Лейст вважає, що санкція є атрибутом не будь-якого, а тільки такого юридичного обов'язку, який має категоричний характер, дотримання якого владно наказано державою, що забороняє ухилення від спеціального правила [17, с. 18]. Б.Т. Базилев своє бачення представляє більш широко і відносить санкцію до елементів структури не всіх норм, а тільки особливого їх різновиду: норм, що визначають юридичну відповідальність [3, с. 36]. На нашу думку, обидві точки зору є хибними. Звичайно, регулятивні можливості норм права не знижуються без використання абсолютно-визначених санкцій. Адже абсолютно-визначені санкції, на нашу думку, не узгоджуються із принципом індивідуалізації юридичної відповідальності. Тому законодавець досить рідко їх передбачає.

У теорії кримінального процесу науковці звернули увагу, що у КПК України чимало

приписів виражають лише один елемент або навіть частину елемента правової норми, а також фактично відсутні нормативні приписи, які одночасно поєднують у собі гіпотезу, диспозицію і санкцію [16, с. 217]. Погодитися із такими судженнями досить важко, адже на прикладі чинного КПК України цю тезу легко спростувати посиланням на існування ст. 139 КПК України (наслідки неприбуття на виклик), ст. 330 КПК України (заходи до порушників порядку судового засідання), які передбачають у одній статті усі три елементи норми права.

Заслугують на увагу наукові висновки А. Ф. Черданцева, який зазначив, що оскільки різні частини триланкової норми нерідко містяться в різних законах, то це призводить до такого: окремі частини можуть створюватися, змінюватися і скасовуватися в різний час і різними органами, які діють незалежно один від одного і навіть не можуть знати про зміну інших частин норми; юридична сила різних частин норми може бути не однаковою; одна диспозиція може мати безліч різнірідних санкцій, що містяться в нормативних актах, які стосуються різних галузей права, а одна й та сама санкція може бути складником декількох норм [32, с. 42].

Крім того, у процесуальній літературі висловлена думка про те, що багато процесуальних норм не містять санкції за порушення встановлених процесуальних правил кримінального судочинства, виконання яких забезпечується авторитетом закону, державним обов'язком особи, що провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду виконувати належним чином покладені на них повноваження [11, с.46-47; 12, с. 48]. Ця думка не набула підтримки у доктрині кримінального процесу. Багато науковців вважає, що санкція є необхідним елементом кожної правової, зокрема й процесуальної, норми [7].

Щодо санкцій даних правових норм, то вони або словесно виражені в інших статтях закону, або, як і гіпотеза, виводяться логічним шляхом. До санкцій, які охороняють від порушень норму ст. 2 КПК України, відносяться, наприклад, правовідновлювальна санкція у вигляді скасування незаконного процесуального акта слідчого прокурором (ст. 36 КПК України), неправосудного судо-

вого рішення вищестоящим судом (ст. 407 КПК України).

У науковій літературі ми виявили спростування тези про відсутність санкцій у структурі норм-принципів права, яке не втратило своєї актуальності і щодо чинного КПК України (ст.10). Зокрема, апелюючи до тогочасного законодавства, М. С. Алексєєв, В. З. Лукашевич, П. С. Ёлькінд відзначали, що правосуддя у кримінальних справах здійснюється на засадах рівності перед законом і судом усіх громадян, незалежно від їх соціального, майнового і службового становища, національної та расової приналежності, віросповідання. Гіпотезою тут буде сфера дії – правосуддя у кримінальних справах; диспозицією – забезпечення рівності перед законом і судом усіх громадян. Санкція ж на перший погляд відсутня. Однак вона відсутня в формулюванні одиначної статті закону, але не у правовій нормі, яка може бути досить повно з'ясована лише в поєднанні з іншими статтями кримінально-процесуального закону, згідно з якими істотне порушення кримінально-процесуального закону (до якого, безумовно, відноситься і порушення зазначеного правила поведінки) служить підставою до скасування вироку в касаційному порядку [29, с. 54-56].

Співвідносячи наведену думку із чинним КПК, можемо її підтримати, оскільки при порушенні судом принципу рівності є підстави сумніватися у його неупередженості, що є обставиною, яка виключає участь певного судді у кримінальному провадженні (ст.75 КПК України), істотним порушенням вимог КПК – незаконністю складу суду (ст. 412 КПК України). У свою чергу, санкцією за вказане порушення є обов'язкове скасування судового рішення і призначення нового судового розгляду у суді першої інстанції (ст. 415 КПК України).

Була висловлена і радикальна точка зору про відсутність санкцій стосовно більшості норм кримінально-процесуального права, оскільки їх дотримання забезпечується авторитетом закону [15, с.160; 35, с. 136-137].- З такою позицією науковців неможливо погодитися, адже авторитет закону – це питання правової культури певної особи, від якої аж ніяк не може залежати виконання правової норми, тим більше у сфері кримінального провадження.

Підводячи певний підсумок аналізу позицій науковців, які не вважали санкцію обов'язковим елементом норми права взагалі чи кримінально-процесуальної норми зокрема, слід звернутися до висловленої думки П.С.Ёлькінд та А.І. Столмакова з приводу того, що відмова від триелементної структури норми багато у чому обумовлена помилковим ототожненням внутрішньої логічної структури норми і форми її викладу (зовнішньої структури) у кримінально-процесуальному законі [25, с. 40-41; 34, с. 111].

Цю думку підтримують і у сучасних наукових працях. Зокрема, В.Я.Таций, Ю.М.Грошовий, О.В.Капліна, О.Г.Шило відзначають, що кримінально-процесуальні норми формулюються у відповідних статтях законів про кримінальне судочинство, але не завжди містяться в одній конкретній статті закону. Структура кримінальної процесуальної норми не в усіх випадках очевидна, але, як і норми інших галузей права, вона складається з гіпотези, диспозиції і санкції [12, с. 48].

Отже, як бачимо, у разі порушення певних процесуальних правил, невиконання процесуального обов'язку як посадовими, так і окремими особами закономірно постає питання про застосування до суб'єкта санкції відповідної норми кримінально-процесуального закону, а інколи і інших галузевих санкцій. Без цього вимушеного кроку буде складно або й неможливо досягти виконання завдань кримінального провадження. Тому санкція однозначно є органічним та обов'язковим елементом будь-якої кримінально-процесуальної норми.

Варто відзначити взаємний зв'язок санкції із іншим структурним елементом кримінально-процесуальної норми – диспозицією. Вона є стрижнем логічної структури кримінально-процесуальної норми, зумовлює існування санкції, які наступають для суб'єкта правовідносин у разі невиконання ним диспозиції. Інакше обов'язок втратив би властивість правової необхідності, а сама норма перестала б бути правовою [6, с. 34; 9, с. 42].

Отже, процесуальні норми є триланковими структурно-логічними нормами. Вони утворюються за допомогою або об'єднання кількох дволанкових норм, або штучної побудови елементів, яких бракує двохланковій

нормі, якщо в законодавстві відсутній її елемент.

Суспільна значущість обов'язків і обсяг правообмежень, які містяться в диспозиції, істотно обумовлюють вид і суворість застосовуваної санкції. Чим більш значним є обов'язок для кримінально-процесуальних правовідносин, тим більш сувора санкція передбачена у разі її недотримання [8, с. 30; 17, с. 38-39]. Порушення гіпотези або диспозиції кримінально-процесуальних норм іноді тягне за собою застосування незначних санкцій. Це відбувається в тих випадках, коли поведінка суб'єкта, хоча і є неправомірною, але не настільки істотною, щоб вступали в дію штрафні (каральні) санкції. Так, згідно із п.3 ч.3 ст.314 КПК України суд за результатами підготовчого судового провадження повинен повернути прокурору обвинувальний акт, який не відповідає вимогам, передбаченим законом до цього документа. Проте, застосування стягнень щодо слідчого або прокурора, які фактично порушили КПК при складенні та затвердженні обвинувального акту, не передбачене.

Системно досліджуючи кримінально-процесуальні санкції, М. А. Громов та С.А.Полунін виявили і специфічну трансформацію санкції у диспозицію кримінально-процесуальної норми. Це явище відбувається тому, що санкція – це не тільки загроза по відношенню до можливого правопорушника, а й правило поведінки державних органів, що реалізують цю загрозу в разі вчинення правопорушення. Перехід санкції в диспозицію характерний для кримінально-процесуальних правовідносин, у яких уповноваженою особою є владний суб'єкт, а зобов'язаним – інший учасник процесу [8, с. 24].

Ще одним чинником, який суттєво може вплинути на місце санкцій у структурі кримінально-процесуальної норми, виступає диференціація. Диференціація кримінально-процесуальних норм, це їх розчленування, розшарування. В ході розвитку правової системи періодично виникає необхідність більш загальну норму конкретизувати, розділивши на кілька самостійних. Такий спосіб деталізує піддані правовому впливу суспільні відносини і полегшує правозастосовну діяльність. Диференціація норм може проходити

також шляхом введення нової, додаткової норми, яка уточнює предмет правового регулювання. Тим самим дія попередніх норм, які перебувають у взаємозв'язку з новою, звужується. Таке обмеження може стосуватися будь-якого структурного елементу правової норми [4, с. 6].

У такому випадку диференціація норм кримінально-процесуального права суттєво впливає на їх всі три структурно-логічні елементи (гіпотезу, диспозицію та санкцію) та визначає, в даній ситуації їх місце у структурі кримінально-процесуальної норми.

Висновки

Таким чином, місце санкцій у структурі кримінально-процесуальної норми, наділені певними особливостями, котрі полягають у наступному:

1) санкції, як обов'язкова частина процесуальної норми, містять вказівку на застосування заходів процесуального примусу, окремі з них становлять заходи юридичної відповідальності за правопорушення у кримінальному процесі;

2) санкції є гарантіями виконання юридичних обов'язків усіма суб'єктами кримінального провадження, застосовуються у разі невиконання (неналежного, несвоєчасного виконання) цих обов'язків у формі реалізації юридичної відповідальності;

3) метою реалізації санкцій у кримінальному процесі є не покарання правопорушників, а запобігання правопорушенню, а у разі його вчинення – негайне відновлення нормального стану судочинства. Санкція, окрім негативних наслідків, передбачає і правила поведінки, що становить превентивну та регулятивну функції;

4) кримінальні процесуальні норми мають самостійний характер із властивими особливостями законодавчого конструювання їх елементів, зокрема, санкцій, що в окремих випадках мають виділений неконкретизований характер. Виходячи з особливостей процесуального статусу владних суб'єктів кримінального процесу, такі санкції визнаються допустимими до застосування на основі дискреційного конструювання формального складу правопорушення, що зовсім недопустимо щодо інших учасників процесу, для

яких склад правопорушення повинен бути чітко визначений законом.

Отже, всі санкції, що застосовуються за правопорушення у кримінальному процесі як частина логічної процесуальної норми незалежно від їх закріплення у тій чи іншій галузі законодавства, є кримінально-процесуальними й містять вказівки на заходи юридичної відповідальності, що спрямовані на відновлення нормального стану судочинства і покладання несприятливих наслідків на правопорушників, а поза правопорушенням виконують превентивну та регулятивну функції.

Література

1. Алексеев С. С. Структура советского права, М., «Юрид. лит.», 1975. 264 с.
2. Андрушко О.В. Деякі характеристики санкцій, що застосовуються за правопорушення у кримінальному процесі, на основі системно-структурного та функціонального підходів. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип. 1 (16). С.162-168.
3. Базылев Б. Т. Юридическая ответственность (теоретические вопросы). Красноярск: Красноярский Ун-т, 1985. 120 с.
4. Бибило В.Н. Структура норм уголовно-процессуального права. Право и демократия: Сб. науч. тр. Вып. 11. Мн.: БГУ, 2001. С.1-11. URI документа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/23556>.
5. Білокінь Р.М. Юридична підстава кримінальної процесуальної відповідальності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 92–95.
6. Ветрова Г.Н. Санкции в судебном праве. М.: Наука, 1991. 160 с.
7. Войтов О.В. Структура процесуальних норм, якими регламентовано слідчі дії, що провадяться з дозволу суду та із санкції прокурора. Часопис Академії адвокатури України. №15. 2012. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/300/321>.
8. Громов Н. А., Полунин С. А. Санкции в уголовно-процессуальном праве России. М.: Городец, 1998. 152 с.
9. Коврига З. Ф. Уголовно-процессуальная ответственность. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. 191 с.
10. Кримінальний процес України: Навч. посібник / О. П. Кучинська, О. А. Кучинська. Вид. 2-е. К.: Прецедент, 2007. 202 с.
11. Кримінальний процес: підручник / В. В. Коваленко, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний. К.: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
12. Кримінальний процес: Підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, Р. Туманянц та ін. / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.
13. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П.Аленіна. Х.: Одиссей, 2009. 816 с.
14. Кудрявцев Ю. В. Нормы права как социальная информация. М. Юрид. лит. 1981. 144 с.
15. Курс уголовного судопроизводства: Учеб.: в 3-х т. / Под ред. В.А.Михайлова. Т.1 М.: Изд-во Московского психолого-социального института. Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. 824 с.
16. Ларин А. М. Уголовный процесс: Структура права и структура законодательства / отв. ред. В. М. Савицкий. Академия наук СССР. Институт государства и права. М.: Наука, 1985. 240 с.
17. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву. Монография., М.: МГУ, 1981. 240 с.
18. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Либідь, 1999. 536 с.
19. Общая теория права / под общ. ред. А. С. Пиголкина. 2-е изд., пер. и доп. М.: Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1996. 384 с.
20. Петрова Г.О. Норма и правовое отношение: средства уголовно-правового регулирования. Монография. Н. Новгород: ННГУ, 1999. 192 с.
21. Пиголкин А. С. Нормы советского социалистического права и их структура. Вопросы общей теории советского права / Под ред. С. Н. Братуся. М.: Госюриздат, 1960. 405 с.
22. Пугинский Б. И. О норме права. Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. 1999. № 5. С. 22-27.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується місце санкцій у структурі кримінально-процесуальної норми. Автор зазначає, що у разі порушення певних процесуальних правил, невиконанні процесуального обов'язку як посадовими, так і окремими особами закономірно постає питання про застосування до суб'єкта санкції відповідної норми кримінально-процесуального закону, а інколи й інших галузевих санкцій. Крім того, диференціація норм кримінально-процесуального права суттєво впливає на їх всі три структурно-логічні елементи (гіпотезу, диспозицію та санкцію) та визначає, в даній ситуації їх місце у структурі кримінально-процесуальної норми.

У процесі аналізу різноманітних наукових підходів, які існують в українській кримінальній процесуальній науці з приводу місця санкцій у структурі кримінально-процесуальної норми, автор робить висновки, що санкції наділені певними особливостями.

Ключові слова: юридична відповідальність, санкції, кримінально-процесуальна норма, структура кримінально-процесуальної норми, кримінальний процес.

SUMMARY

The article investigates the place of sanctions in the structure of the criminal-procedural norm. The author notes that in the case of violation of certain procedural rules, non-fulfillment of procedural obligations by both officials and individuals, the question naturally arises about the application to the subject of the sanction of the relevant norm of the criminal-procedural law, and sometimes other sectoral sanctions. In addition, the differentiation of the rules of criminal procedural law substantially affects all three of their structural and logical elements (hypothesis, disposition and sanction) and determines, in this situation, their place in the structure of the criminal-procedural norm.

In the process of analyzing the various scientific approaches existing in the Ukrainian criminal procedural science about the place of sanctions in the structure of the criminal procedural norm, the author concludes that sanctions are endowed with certain peculiarities.

Key words: legal responsibility, sanctions, criminal-procedural norm, structure of the criminal-procedural norm, criminal process.

23. Рожнова В. В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2002. 215 с.

24. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге вид. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

25. Столмаков А. И. Понятие и классификация санкций норм уголовно-процессуального права. Правоведение. 1977. № 3. С. 40-46.

26. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса: в 2-х т. М.: Наука, Том 1: Основные положения науки советского уголовного процесса. 1968. 470 с.

27. Томашевский Н. П. О структуре правовой нормы и классификации ее элементов Вопросы общей теории советского права / Под ред. С. Н. Братуся. М.: Госюриздат, 1960. 405 с.

28. Уголовно-процессуальное право РФ: Учебник / Отв. ред. П.А.Лупинская. М.: Юристъ, 2003. 797 с.

29. Уголовный процесс. Под ред. Н.С.Алексеева, В.З.Лукашевича, П.С.Элькинд. М.: Юридическая литература, 1972. 584 с.

30. Уголовный процесс: Учебник. М.: Волтерс Клувер, 2011. 1056 с.

31. Фаткуллин Ф.Н. Проблемы теории государства и права. Курс лекций / Фаткуллин Ф.Н.; Науч. ред.: Марченко М.Н. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1987. 336 с.

32. Черданцев А. М. Специализация и структура норм советского права. Правоведение. 1970. № 1. С. 41-49.

33. Шагиева Р.В. Процессуально-правовые нормы и их реализация в социалистическом обществе. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1986. 103 с.

34. Элькинд П. С. Сущность советского уголовно-процессуального права. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та., 1963. 172 с.

35. Якубович Н. А. Теоретические основы предварительного следствия: Учебное пособие. – М.: ВНИИПРМП: ВШ МВД СССР, 1971. 142 с.